

Αρης Στουγιαννίδης

άλλο καπέλο

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΠΕΛΟ ΚΑΙ ΤΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ

ΑΕΝΑΘΝ

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΕΝΑΘΣ ΕΝΗΜΕΡΟΥΜΕΝΕΣ

1 Νοεμβρίου 2015

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όσο πλησιάζουν οι γιορτές το καπέλο καθίσταται όλο και πιο επίκαιρο. **Με καπέλο** πουλιούνται όλα τα εορταστικά είδη διατροφής : γαλοπούλες, γουρουνόπουλα, μπακαλιάρη, αρνάκια κλπ.

Το καπέλο δείχνει τη διαφορά, το ύψος, το γούστο, τη θέση ή το αξίωμα αυτού που το φορεί ή το αναφέρει. Ενδιαφέρον ιστορικό, γλωσσολογικό και λαογραφικό παρουσιάζει η λέξη. Είναι **γούστο μου και καπέλο μου** να παραθέσω όσα σχετικά μπορώ. Τι θα σας χρειασθούν; Α! **Αυτό είναι άλλο καπέλο.**

ΣΗΜΑΣΙΑ:

Κάλυμμα της κεφαλής. Κυκλοφορεί σε πολλούς τύπους.

Βλ. πύλος στο Λεξικό των Άκρων

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΑ:

Ο άνθρωπος από πολύ νωρίς αντιλήφθη την σημασία που έχει για αυτόν το κεφάλι του. Έκανε διάφορες ενέργειες για να το προστατεύει. Από την πιο απλή λύση της κουκούλας μέχρι τα σύνθετα κράνη ο άνθρωπος προσπαθούσε να προστατεύει το κεφάλι του από τον ήλιο, τη βροχή, τα κτυπήματα.

Αργότερα τα καλύμματα της κεφαλής απέκτησαν και συμβολικό χαρακτήρα και έχουμε έτσι στέμματα, στεφάνια, κράνη, πηλίκια, λοφία, κλπ.

Πέρα από τη προστασία τα κάπελα έδιναν ύψος, ύφος, μεγαλοπρέπεια. Έγιναν διακοσμητικά για τους άνδρες αλλά και ιδίως για τις γυναίκες. Το καπέλο έχει ως αντίπαλο την κόμμωση βλ.λ. κόμη. Οι γυναικείες κομμώσεις ήταν πολλές φορές τόσο επιτηδευμένες που το καπέλο δεν μπορούσε να φορεθεί.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ:

Πύλος

Από το αρχαίο ρήμα **πιλέω** ή **πιλώω** = συμπιέζω έρια προς κατασκευήν πιλήματος, συμπιέζω συσφιγγω.¹⁹⁶

Το πύλημα

είναι η τσόχα κν σαμαροσκούτι από το τουρκικό ή σλαβικό **çuha**

πύλος, ό.

I. έριο ή μαλλί που συμπιέστηκε για να κατασκευαστεί το πύλημα, και χρησιμοποιούνταν ως εσωτερική επένδυση στις περικεφαλαίες, σε Ομήρ. Ιλ. λέγεται για υποδήματα, σε Ησίοδ.

II. 1. οτιδήποτε κατασκευασμένο από τσόχα, τσόχινος σκούφος, όπως το μοντέρνο φέσι, σε Ησίοδ.· πύλους τιάρας φορέοντες, φορούσαν σαρίκια αντί για σκούφους, σε Ηρόδ.· αντί τῶν πύλων μιτρηφόροι ἦσαν, στον ίδ.

2. τσόχينو ένδυμα, σε Ξεν.

3. ο τσόχινος θώρακας πανοπλίας, σε Θουκ.

άλλο καπέλο

πίλοφορικός,

-ή, -όν, συνηθισμένος να φοράει πῖλον, σε Λουκ.

πίλοφόρος,

-ον (πῖλος II, φέρω), αυτός που φέρει, φορά καπέλο, σε Ανθολογία.

Σημ: Δεν πρέπει να συγχέεται με το πηλοφόρι που είναι σκεύος για την μεταφορά πηλού στις οικοδομές (πβ. Λ. Παπαδόπουλου « Η δουλειά κάνει τους άντρες το γιατί, το **πηλοφόρι**, το **μυστρί** »).

καπέλο

Από το Ιταλικό **carpello** με απλοποίηση δια της απαλοιφής των δίπλων π και λ.

Το carpello από το λατινικό carpellus < Λατινικό carpa : κάπα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

Λατινικό carpellus

Λατινικό **carpa** : κάπα. ο,τι και το σημερινό : επενδύτης χωρίς μανίκια.

capellus rubens :κόκκινο καπέλο, ήτοι το καπέλο των καρδινάλιων και μεταφορικά το αξίωμα του καρδινάλιου. (πβ. το στέμμα = το αξίωμα του Βασιλιά
Φράση: στην υπηρεσία του στέμματος, δηλ. του βασιλιά, όπως τα ράσα =οι παπάδες, ο κλήρος).

Ιταλικά carpello

Ο πῖλος, το κάλυμα της κεφαλής.

Υποκοριστικό του **carpa** (κάπα = κάλυμμα)

Φράσεις: *attaccare il carpello al chiodo*, κρεμώ το καπέλο στο καρφί που σημαίνει ταχτοποιούμαι νυμφευόμενος εύπορη σύζυγο, *sistemarsi sposando una donna* . πβ. «έδεσε το γάιδαρό του», «φτιάχτηκε», «βολεύτηκε».

Προσοχή το It. Carpello σημαίνει τα μαλλιά, τις τρίχες της κεφαλής (caput)

Το καπέλο των μοναχών λέγεται **carpuccio** και οι μοναχοί που το φορούσαν λεγόντουσαν **καπουτσίνιοι**. Επειδή τα ράσα τους είχαν το χρώμα του καφέ με γάλα έδωσαν το όνομα και στο γνωστό ρόφημα «**καπουτσίνιο**».

άλλο καπέλο

Να μην νομίσετε ότι οι καπουτσίνοι έχαιραν ιδιαίτερης εκτίμησης γιατί μια Ιταλική παροιμία έλεγε:

Πβλ. Το δικό μας: [Φοβοῦ] τα πισινά του μουλαριού και τα μπροστινά του καλογέρου.

Ομόηχα

Capello, συνήθως στον πληθυντικό **capelli** = κόμμη, τα μαλλιά της κεφαλής.

Cappella μικρή κάπα, αλλά και παρεκκλήσιο

A capella (σημαίνει κυριολεκτικά :«όπως σε παρεκκλήσιο») είναι μουσικός όρος που σημαίνει «χωρίς την συνοδεία μουσικών οργάνων»

cappella

Από το Γαλλικό CHAPELLE

(capilla) που προέρχεται από το CAPPELLA, που κατά τους χρόνους των βαρβάρων Λατινικών

Λεγόταν ως υποκοριστικό του κάπα (μανδύας, χλαίνη) CAPPA (fr. charo), δηλώνοντας κάπα βραχύτερη του συνήθους.

Κάθε μικρή εκκλησία ή παρεκκλήσιο.

Cappellani λέγονται οι ιερείς, οι εφημέριοι της cappella.

Διάσημη η Cappella Sistina

ΚΛΙΚ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΓΙΑ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ

Η Καπέλα Σιξτίνα ή Καπέλα Σιστίνα (ιτ.: Cappella Sistina) είναι παρεκκλήσι του Αποστολικού Παλατιού, της επίσημης κατοικίας του Πάπα, στην πόλη του Βατικανού. Αναγέρθηκε από τον Πάπα Σίξτο Δ' (ή Σίξτο Δ') εκ του οποίου οφείλεται και το όνομα της.

Η φήμη της όμως βασίζεται στην αρχιτεκτονική του, η οποία ακολουθεί το Ναό της Παλαιάς Διαθήκης, και ιδιαίτερα για το διάκοσμό της. Είναι ζωγραφισμένο εξ ολοκλήρου με τοιχογραφίες μεγάλων καλλιτεχνών της Αναγέννησης, μεταξύ

άλλο καπέλο

των οποίων ο Μιχαήλ Άγγελος, ο οποίος φιλοτέχνησε την θρυλική οροφή του (1508-1512).

Επώνυμο: Καπελώνης από το καπελάνος με επίδραση από το τελώνης.

Αγγλικά hat

Η φράση *To throw one's hat in the ring* σημαίνει προκλήση σε αγώνα πάλης (1847) όπως το δικό μας *τον πέταξε το γάντι*.

Επίσης η φράση *To eat one's hat* (1770), θα φάω το καπέλο μου αν δεν συμβεί όπως το λέω.

Γαλλικά chapeau

Φράση: *porter le chapeau* σημαίνει γίνομαι ο αποδιοπομπαίος τράγος, μου επιρρίπτουν αδίκως κάποια κατηγορία.

chapeau melon το στρογγυλό καπέλο, το μελόν (σαν πεπόνι) , το αγγλικό **bowler hat** (βλ. εικόνα εξωφύλλου)

άλλο καπέλο

ΕΙΚΟΝΕΣ:

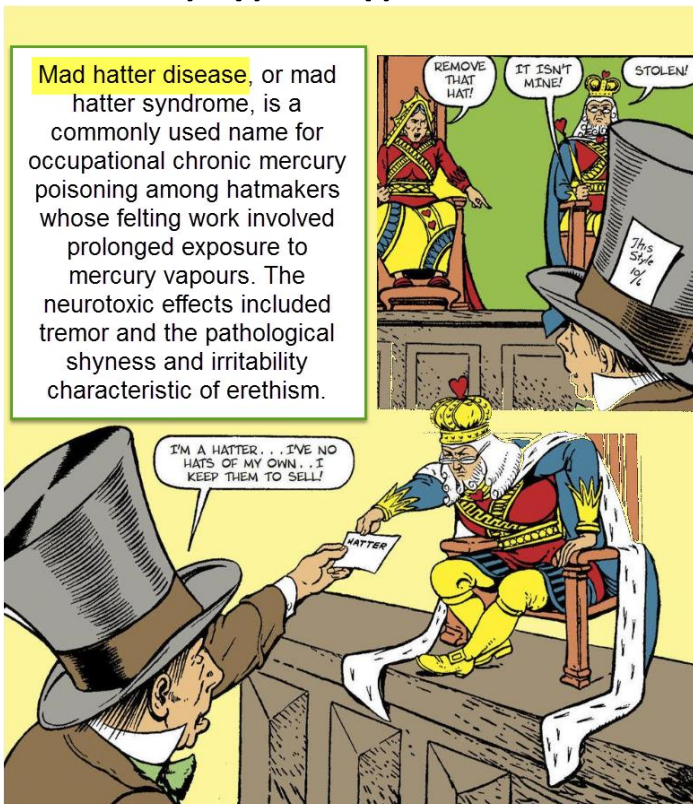
1 Αστικά καπέλα

2 Καπελιερές

Ο καπελάς της Αλίκης

Από το παιδικό μυθιστόρημα του Λ. Κάρολ
«Η ΑΛΙΚΗ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΘΑΥΜΑΤΩΝ»

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Η νόσος των **τρελλών καπελάδων**, είχε προηγηθεί κατά πολύ της νόσου των **τρελλών αγελάδων!**

Κατά τον 17ο αιώνα οι καπελάδες εξετίθεντο σε αναθυμιάσεις υδράργυρου που δημιούργουσαν ένα είδος νευροτοξικού συνδρόμου . Στη βικτωριανή εποχή η έκταση του συνδρόμου ήταν πλέον παροιμιώδης. Βλ. Φράση [Mad as a Hatter](#)
Βλ. 2068.96 και στο ΑΠΑΓΟΡΕΥΜΕΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ «ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΔΥΝΑΜΗΣ» Τευχος 17 Σελ 46. Άρθρο του Χρ. Κώνστα : «Ο κόκκινος υδράργυρος»

ΦΡΑΣΕΙΣ:

Άλλο καπέλο

Τη φράση «*αυτό είναι άλλο καπέλο*» τη λέμε με την σημασία «είναι τελείως άλλο θέμα» και θέλει ξεχωριστή αντιμετώπιση.
Αντίστοιχη ιταλική παροιμία «*e' altro paio di maniche*»

Βάζω στραβά το καπέλο μου

Δείγμα αφελείας, αδιαφορίας και μαγκιάς το στραβά βαλμένο κύπελλο ήταν ένα από τα χαρακτηριστικά των κουτσαβάκηδων. Η φράση σήμαινε λίγο –πολύ «*είμαι μάγκας και το κέφι μου θα κάνω*»

Γούστο μου και καπέλο μου

Κατά το γούστο μου είναι και το καπέλο μου. Δηλ. Δεν λογοδοτώ για τις πράξεις μου. Επιλέγω το καπέλο μου ανάλογα με τις προτιμήσεις μου, τα γούστα μου.

Πβ. Φράση: *de gustibus et coloribus non est disputandum*. Περι ορεξεως και κολοκυθοπιτα. Γουστο μου και καουμποηλίκι μου.

Δικό μου καπέλο

Αυτό αφορά μόνον έμενα, μην ανακατεύεσαι.

Τα έκανες μουνί-καπέλο

Μαλλιά κουβάρια/ σκατά/χάλια/κύλος

Του βγάζω το καπέλο

Τον θεωρώ σπουδαίο, επικροτώ την ιδιοφυΐα του ή την συμπεριφορά του. Το ίδιο σημαίνει η φράση: : Αποκαλύπτομαι προ της ιδιοφυΐας του

Παίρνω το καπέλο μου και φεύγω

Απειλή παραίτησης. Ο απειλών δηλώνει ότι προτίθεται να παραιτηθεί.

Κάποτε το καπέλο ήταν απαραίτητο συμπλήρωμα της ενδυμασίας του άντρα.

Το να γυρνάει κανείς **ξεσκούφωτος** ήταν το ίδιο σαν την ξετσίπωτη γυναίκα, την χωρίς την τσίπα, το φακίολι, τη μαντήλα της.

άλλο καπέλο

Η κάλυψη του κεφαλιού ήταν συνώνυμο της αξιοπρέπειας και η αφαίρεση του καπέλου βιαίως από κάποιον τρίτο είχε το νόημα του ξεμπροστιάσματος, της διαπόμπευσης. Πβ. Φράσεις: «θα τον αποκαλύψω», «θα τον ξεσκεπάσω» .

Καλύφθητι και αποκαλύφθητι

Είναι στρατιωτικά προστάγματα. Οι δυο αυτές λέξεις είναι το α ενικό της προστακτικής των ρημάτων καλύπτομαι (βάζω το καπέλο μου) και αποκαλύπτομαι (βγάζω το καπέλο μου).

Η διαταγή αυτή δίνεται όταν μια στρατιωτική μονάδα θα πρέπει να κάνει προσευχή ή ορκωμοσία. Περισσότερα στο Υπογλώσσιο [#81 Ύψος](#).

Ο νοήμων επιλοχίας ή χρυσαυγίτης το ακούει ως "καλύφθητοι", πληθυντικό του ανύπαρκτου "καλύφθητος" και αποτεινόμενος σε ένα μόνον λέει «καλύφθητος» και «αποκαλύφθητος» (όπως λέμε ως προσταγή «όρθιος!»). Κρίμα που σήμερα οι πολίτες δεν φορούν καπέλα ώστε να ακούσουμε και κάτι τέτοια ανάλογα του «εγέρθητος» ή «εγέρθητο».

Από την Πόλη έρχομαι

Τετράστιχο, διαπλουτιζόμενο με νέους στίχους για να δηλώσει περιφραστικώς την ασυναρτησία.

Το πλήρες είναι:

**Από την Ποη έρχομαι
Και στην κορφή κανέλα**
Άνοιξε το καπέλο σου
Να μη βραχεί η ομπρέλα

Οι δυο τελευταίοι στίχοι προστεθήκαν για να επιτείνουν την ασυναρτησία.

Σύμφωνα με κάποιους το "κανέλα" ήταν "καν έλα" και η φράση ήταν

Από την Πόλη έρχομαι

Και στην κορφή καν έλα

Δηλ. έλα μέχρι την κορυφή του παρακειμένου λόφου να με συναντήσεις. Όμως το "κάν" σημαίνει "και αν" και όχι "έως". Αλλά και αν δηχθούμε το «κάν» ως «έως» πάλι και έτσι το μήνυμα δεν έχει νόημα. Πως μπορεί να απαιτεί κάποιος να τον προϋπαντήσουν χωρίς να δηλώνει καν ETA (estimated time of arrival, εκτιμώμενο χρόνο άφιξης), και πιο νόημα έχει η απαίτηση, και γιατί να καταστεί παρομιώδης;

Πολλές άλλες εξηγήσεις δίνονται στο άρθρο του Νίκου Σαραντάκου «[Πως βάζουμε κανέλα στην κορφή](#)»

Δική μου ερμηνεία:

Επιτολάζω σημαίνει έρχομαι στην κορυφή . Γιατί επιτολή είναι η επιφάνεια. Από το επί+πέλομαι. Στη γενική το έπιτολης, λειτουργεί ως επίρρημα : στην επιφάνεια, στο επάνω μέρος, σε Ηρόδοτο και Ξενοφώντα.

Ο επιτόλαιος είναι ο επιφανειακός, ο χωρίς βάθος, έτσι έχουμε επιτόλαια τραύματα και επιτόλαιους (μτφ) ανθρώπους.

Η κανέλλα, ως σκόνη, τίθεται στην κορυφή των γλυκισμάτων. Ο πολιτικός χαλβάς χρειάζεται κανέλλα, που πρέπει όμως να προστεθεί, όπως όλα τα καρυκεύματα, την τελευταία στιγμή.

άλλο καπέλο

**"Επιπολάζει, κι έρχεται στην κορυφή [του γλυκίσματος] κανέ-
λα".**

Η φράση «έρχεται στην κορυφή» είναι μια παλιλλογία που επεξηγεί το "επιπολάζει".

Τέτοιες ανάλογες παρομοιώσεις συναντώνται συχνά.

Πχ. Βαλ' του ρίγανη, το αττικό άλας, το λατινικό **cum grano salis** και η φράση "Έβαλες πολλή σάλτσα στην επιστολή ή στην ομιλία σου". Δηλ διάνθισες την ομιλία με περιττολογίες, είχες επιτηδευμένο ύφος. Άρα και η κανέλα στην κορυφή μπορεί να είχε την ίδια μεταφορική σημασία : έβαλες τόσες σάλτσες και περιττολογίες που το έκανες ακατανόητο.

265 Liddell & Scott & Jones. A Greek-English Lexicon. . Oxford. Clarendon Press. 1940. σελ. 652

Τον καπελώσανε

Προκειμένου προσώπου

Του προσέθεσαν ένα ιεραρχικώς ανώτερο για να τον επιτηρεί.

Προκειμένου συμβάντος

Ιδιοποιήθηκε το συμβάν

Το κόμμα καπέλωσε την εκδήλωση που αρχικά ήταν εντελώς απολιτική.

Το φόρεμα ενός καπέλου, όπως και το κούρεμα ήταν τελετουργικός συμβολισμός της ένταξης κάποιου σε στρατό, σωματείο, κόμμα κλπ. Συνήθως αυτό το καπέλωμα δεν γίνονταν και τόσο αυτοβούλως. Επακολουθούσε δε κατά παραδοση και το κτύπημα στο σβέρκο. Πβ. τις σφαλιάρες που δυναμε στους φρεσκοκουρεμένους συμμαθητές μας.

Βλ. δημοσίεμά μου [Η ΣΦΑΛΙΑΡΑ ΤΟΥ ΙΠΠΟΤΗ](#)

Καπέλο επί πωλουμένου πράγματος

Αύξησαν παρανόμως την τιμή εκμεταλλευόμενοι την περιστασιακή αύξηση της ζήτησης.

Επειδή είναι Πάσχα, ουλάνε το αρνί με καπέλο.

Το καπελο προσθετει υψος και στην παρομοιωση αυτή προσθετει υψος στην τιμη.

Περισσοτερα στο Υπογλωσσιο [#81 Υψος](#). ή στο δημοσιευμα [ΥΨΟΣ](#)

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΑ

Διαπόμπευση δια του πίλου

Οι εβραίοι επί αιώνες ήταν υποχρεωμένοι να φέρουν ειδικούς σκούφους.

Βλ. [διαπόμπευση αλλοθρήσκων](#)

Πίλοι στολών

Οι καλόγεροι, παπάδες, κατάδικοι, στρατιώτες έχουν και αυτοί διακριτικά καπέλα. (μαυροσκουφηδες, κοκκινσκοουφηδες, πρασινοσκουφηδες). Έτσι το καπέλωμα κατάντησε να σημαίνει υποχρεωτική ένταξη σε κάποιο σώμα ή εκβιαστική αποδοχή απόψεων και θεωριών με την επιβολή προϊσταμένου προσώπου ή αρχής.

άλλο καπέλο

Παραδείγματα : η στέψη των βασιλεύων, το στεφάνωμα των νικητών αλλά και των νεόνυμφων.

Ανάλογο ήταν και το ενταξιακό κούρεμα. (πβ. μοναχική κουρά, κούρεμα νεοσυλλέκτου), που διέφερε από το διαπομπευτικό κούρεμα. πβ Φράση: *άντε να κουρεύεσαι, κορόιδο (κουρογιδο), «τον κανανε σαν κουρεμένο γίδι»*

Mad as a Hatter

"Mad as a Hatter" (τρελός σαν καπελάς) , είναι μια φράση της αγγλικής καθομιλουμένης που χρησιμοποιείται στην συζήτηση για να αναφερθεί κανείς σε ένα τρελό πρόσωπο. Τον 18ο και 19ο αιώνα στην Αγγλία ο υδράργυρος χρησιμοποιούνταν για την παραγωγή τσόχας για την κατασκευή των συνήθων καπέλων της εποχής. Οι άνθρωποι που εργάζονταν σε πιλοποιεία, (εργοστάσια καπέλων) εξετίθοντο καθημερινά σε μικρές ποσότητες του αναθυμιάσεων αυτού του μετάλλου, οι οποίες συσσωρεύονταν μέσα στα σώματά τους, και με την πάροδο του χρόνου, ορισμένοι εργαζόμενοι άρχιζαν να παρουσιάζουν μια άνοια που προκαλείται από δηλητηρίαση από υδράργυρο (που ονομάζεται σύνδρομο Mad Hatter). Έτσι, η φράση Mad as a Hatter έγινε παροιμιώδης ως ένας τρόπος για να αναφερθούμε σε κάποιον που θεωρήθηκε ως παράφρων.

http://en.wikipedia.org/wiki/Mad_as_a_hatter

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ:

Δεν γαμείς ψηλά καπέλα

Τους ισχυρούς δεν μπορείς να τους χτυπήσεις.

Μέχρι έσχατων οι «επίσημοι» δηλ. κυβερνώντες μανιζόντουσαν στην εξέδρα των επισήμων

Με ψηλά καπέλα. Το ψήλο καπέλο έγινε, κατά συνεκδοχήν, σήμα κατατεθέν των υψηλά ισταμένων δηλ κυβερνώντων και ισχυρών.

Ψηλά καπέλα των μελών της πρώτης Ολυμπιακής Επιτροπής.

9599.49

ΑΦΟΡΙΣΜΟΙ

Το στέμμα είναι ένα **καπέλο** που αφαιρείται μαζί με το κεφάλι.
Ζάρκο Πετάν -Αφορισμοί

πχ. Ο Κάρολος Α ήταν ο μοναδικός Άγγλος Βασιλιάς που αποκεφαλίσθηκε, είχε δε ύψος 145 cm πριν τον αποκεφαλισμό.^{2068.113}

ΑΛΛΑ ΚΑΛΥΜΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΣ

Παραθέτω συνδέσμους στα σχετικά δημοσιεύματα. Κλικ για διάβασμα.

[βέλο](#)

[Δίκοχο](#)

ημίψηλο

[καισαρίκιον](#)

καλυμμαύκι

[καμελαύκι](#)

κασίδα

[κάσκα](#)

Καυσίας

Κεπί

[κεφαλομάντηλο](#)

[κορώνα](#)

κούκος

[κουκούλα](#)

[κουκούλα](#)

[κράνος](#)

μαντήλα

[μίτρα](#)

μπερές

[Μπούουλερ](#)

Μπούργκα

παγιασόν

[Παναμάς](#)

Παπάχα

[περούκα](#)

Πετασσοσ

[πηλίκιο](#)

Πηλίσκος

[πίλος](#)

πίλος

Πλερέζα

ρεπούμπλικα

Σάπκα

[σαραμπάντα](#)

[σαρίκι](#)

σκέπη

[σκιάδιον](#)

σκούφος, σκούφια, σκουφί

[στέμμα](#)

[στεφάνι](#)

τζόκευ

Τραγιάσκα

άλλο καπέλο

Τρικαντό ή τρίκωχο

τσαντόρ

τσεμπέρι

[τσιπά](#)

φακιόλι

[φενάκη](#)

φερετζές

[φέσι](#)

ψαθάκι

Ψηλό καπέλο

ΠΟΙΗΣΗ

Σαν φορείς ψήλο καπέλο

Και παπούτσια λάστιχα.

Από το παλιό τραγουδάκι «Ο ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΑΝΝΗΣ Ο ΚΑΝΑΤΑΣ»

Copyright© 2015 by Aris Stougiannidis